

Cengiz Aytmatov'un Son Romanı

Ebedî Gelin-Dağlar Yıkıldığı Zaman'da

Mekân Meselesi

PROF. DR. MEHMET AYDIN* - MEHMET AYDIB**

Öz

Bu makalenin konusu Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un *Ebedî Gelin -Dağlar Yıkıldığı Zaman-* romanındaki gerçek ve kurmaca mekânlardır. Bir söylemin anlatıya dönüşmesi kişi, zaman ve mekân (uzam) arasında ilişki kurulmasıyla mümkündür. Bir anlatı metninde mekân bir anlamda tiyatrodaki dekor işlevini üstlenir. Aytmatov'un son romanında genel olarak açık ve kapalı mekânlar kullanılmıştır. Açık mekânların başında hayvanların doğal yaşama alanı dağlar vardır. Romanın biri, hayvan Caabars, biri insan, bağımsız gazeteci Arsen Samançin olmak üzere iki ana kahramanı vardır. Dağlar elbette Caabars'ın da yaşama alanıdır. Metinde en sık geçen açık mekânların başında Üzengili Dağları gelmektedir. Burası Arsen Samançin'in doğduğu, Caabars'ın gitmek istediği yerdir. Arsen ile Caabars'ın hayatı Üzengili geçitindeki Molataş mağarasında son bulacaktır. Kırgızlar ülkelerinin zenginliğinin farkına varıp keyfini sürememiştir. Bir bakıma onlar yaşadıkları coğrafyaya ihanet etmişlerdir. Bu ihanet sürerse dağların yıkılması kaçınılmazdır. Dağların yıkılması Kırgızlar için bir kıyamet anlamına gelir.

Anahtar Sözcükler: Cengiz Aytmatov, anlatı, mekân, gerçek mekân, mekânın işlevi

THE MATTER OF SPACE IN THE LATEST NOVEL OF CHINGHIZ AITMATOV

Abstract

The subject of this article is the real and fictional places in *When the Mountains Fall Down: the Eternal Bride* by Kyrgyz author Chinghiz Aitmatov. The transformation of a discourse into a narrative is possible through the interrelation among the character, space and time. Space in a narrative functions as the setting in drama. In Aitmatov's last novel, open and closed spaces are generally used. The most important open spaces are the mountains which are the natural habitats for animals. There are two major characters in the novel: Caabars, an animal and a freelance journalist Arsen Samançin, a human. The mountains are certainly Caabars' natural habitat. In the novel, there are many references to Uzengili Mountains as an open space where Arsen Samançin was born and Cabaars wants to

* Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fak, mehmeta@omu.edu.tr, orcid.org/0000-0001-2345-6789

** Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fak, mehmeta@omu.edu.tr, orcid.org/0000-0001-2345-6788

Gönderim tarihi: 11.06.2018

Kabul tarihi: 03.08.2018

go. Both the lives of Arsen and Caabars will end at Molataş Cave in Uzengili gateway. Kyrgyz people have not been aware of the richness of their country and could not enjoy it. In a sense they have betrayed the geography where they live. If this betrayal continues, the mountains will inevitably fall down. The collapse of the mountains means an apocalypse for them.

Keywords: Chinghiz Aitmatov, narrative, space, real place, the function of space

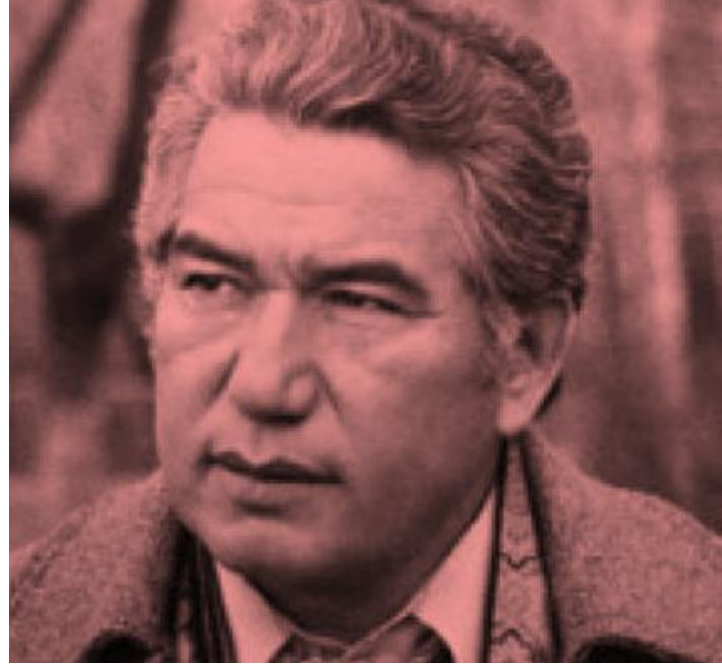
GİRİŞ

Cağdaş Kırgız edebiyatı içinde çok önemli bir yeri olan Cengiz Aytmatov'un faaliyetleri yalnızca edebiyatla sınırlı değildir. O, aynı zamanda Sovyet ve Kırgız diplomasisine önemli katkılar yapmış bir büyük yazar ve diplomattır. Aytmatov'un eserleri başta Türkçe olmak üzere birçok dünya diline çevrilmiştir. Cengiz Aytmatov, eserleri yoluyla bütün dünya okurlarının ilgisini çekmiş ve bu sayede Kırgızistan'ı temsil eden bir dünya yazarına dönüşmüştür. Onun eserleri Kırgız, Sovyet ve Türk dünyası edebiyatı içinde düşünülebileceği gibi dünya edebiyatı içinde de düşünülebilir. Aytmatov, yalnız Kırgız halkının değil, insanlığın önemli sorunlarını ele alır. O, önde gelen bütün yazarlar gibi insanlığın karşı karşıya olduğu veya olabileceği büyük sorunlara romanın, hikâyenin, kurmacanın içinden çözümler üretmeye çalışır.

Bu yazıda Cengiz Aytmatov'un son romanında mekân meselesi ele alınacaktır. Bir edebiyat metninde büsbütün kurmaca mekânlara başvurulabileceği gibi bilinen mekânlar da seçilip kullanılabilir. Cengiz Aytmatov'un son romanı (Rusçası *Kogda Padoyut Gori*) *Toolor Kulağanda Kayıp Koluktu*¹da bilinen mekânlar seçilip kullanıldığı izlenimi uyandırılmıştır. Bir edebî metindeki mekânla gerçek dünyadaki mekânın yine de aynı mekân olduğu savunulamaz. Edebî metin gerçek dünyadan seçilen kişileri, nesnelere ve mekânları dönüştürüp başkalaştırır. Edebiyat metinlerinin işlevlerinden biri gerçek dünyayı kurmaca dünyada temsil ederek dönüştürmektir. Şüphesiz Aytmatov'un bütün eserlerinin de birer edebî metin olarak böyle bir işlevi vardır. Aytmatov'un son romanının biri hayvan *Caabars* biri insan *Arsen Samançin* olmak üzere iki ana kahramanı vardır. Dolayısıyla metindeki mekânı bu çerçevede düşünmek gerekir.

¹ Rusçadan Kırgızca Türkçesine ve Türkiye Türkçesine çevrilen bu eserin Türkçe iki, Kırgız Türkçesiyle üç ayrı çevirisi vardır. Bu çalışmada eserin Kırgız Türkçesine ve Türkiye Türkçesine iki çevirisi kullanılmıştır: Çingiz Aytmatov, *Toolor Kulağanda (Kayıp Koluktu)*, çevirenler: Burulkan Sıdıkova-Cıparısa Cöküşova, Çingiz Aytmatov, *Altınçı Toom*, Bişkek 2008; Çingiz Aytmatov, *Toolor Kulağanda (Kız Kayıp)*, çev. Samsak Stanaliev, Bişkek 2009: "Turar", "Biyiktik"; s. 286-523, Cengiz Aytmatov, *Ebedî Gelin Dağlar Yıkıldığı Zaman*, Ankara 2016: Elips Kitap Yayınları.

Kişi, zaman ve mekân (uzam) üçgeni, bir söylemin anlatı düzeyine erişmesi için temel oluşturur: “Uygulamada bir söylemin anlatı düzeyine erişebilmesi için, en azından belli bir zamanda bir söyleme, düşünme ya da yapma edimiyle donatılmış bir kişiyi içermesi gerekir.” (Yücel, 1979: 13). “Anlatıcı, kişileri ve anlattığı öyküyü belli bir yerde ve belli bir zamanda ve adı sanı olan ve aşağı yukarı betimlenmiş uzamlara yerleştirir.” (Alp, 2000: 110) Kişi, zaman ve mekân (uzam) üçgenini oluşturan öğelerden birinin değişmesi diğerini de buna paralel olarak değiştirir.

Herhangi bir yerin mekâna dönüşmesi orada yaşanması ve oranın fark edilmesiyle mümkündür. Edebiyat metinleri bir yere işaret ederek orayı mekâna dönüştürür ve o mekânla ilgili bir farkındalık oluşturur. Genel olarak sanatın ve edebiyat metinlerinin bir mekânı güzelleştirme işlevinden de söz edilebilir:

“Güzel doğada mı?

Güzellik dünya ile onu algılayan insanoğlunun buluşmasından doğar.

‘Çılgın bir ot gördüm

Adını öğrendiğimde

Onu daha güzel buldum.’

Görülünce güzelleşti, adlandırılınca daha da güzelleşti

‘Monet Île-de France’ın nilüferlerini resmettiğinden beri, hepsi daha güzelleşti, daha irileşti.’ (Gaston Bachelard)

Güzellik insanın bakışından kaynaklanır. Ne ki insanın bakışı da doğadan kaynaklanır.” (Reeves, 2001: 32)

Bir yandan insan mekânı dönüştürür, bir yandan da mekân insanı dönüştürür ve kurmaca metin söz konusu olduğunda mekân kurmaca kişilerin, kaderine etki eder. Gerçek dünyada da kurmaca dünyada da insanla mekân arasında çok yönlü ilişkiler vardır.

Aytmatov’un romanları insanlığın dikkatini Kırgızistan coğrafyasına yöneltmiş ve bütün insanlığın gözünde Kırgızistan’ın güzellikleri ile ilgili bir farkındalık yaratmıştır. Aynı durum başka estetik metinler, eserler bağlamında da söz konusudur.

Bir yandan Kırgızistan gerçek bir kişi olarak yazar Cengiz Aytmatov’un yurdu, yuvası ve ülkesidir. Bir yandan da Kırgızistan, onun bir yazar olarak yarattığı pek çok kahramanın Cemile’nin, Seyit’in, Birinci Muallim Düüşön’ün, Arsen’in, Aydana’nın vb. yurdu, yuvası ve ülkesidir.

TOOLOR KULAGANDA KAYIP KOLUKTU ROMANINDA MEKÂNLAR

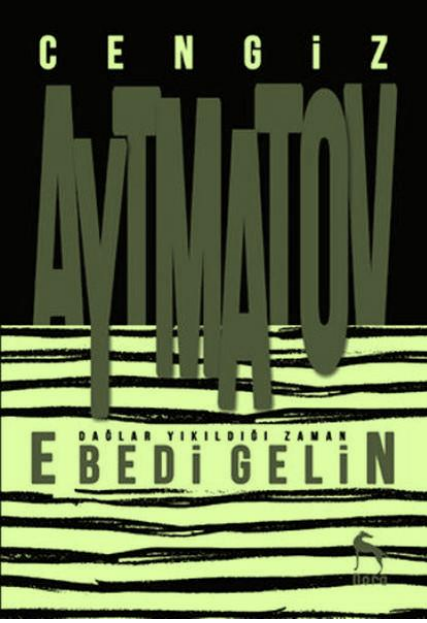
Aytmatov'un son romanında açık ve kapalı olmak üzere iki tür mekândan söz edilebilir. *Toolor Kulaganda Kayıp Koluktu* romanındaki en önemli mekânların başında metnin başlığında yer alan too "dağ" gelmektedir. Ancak metinde söz konusu olan Caabars'ın yaşama alanı olan Tanrı Dağları'nın zirveleridir. Sürüden ayrılmak zorunda kalmış olan Caabars dağların zirvelerinde yaşar. Metinde Caabars'ın sürüden ayrılışı, başarısız av girişimleri, hayalleri başarıyla yansıtılır.

Kırgızistan coğrafi olarak dağlık bir ülke olarak tanımlanır. Dağlar Kırgızistan'a dağ turizmi fırsatı vermiş ve bu fırsat kötü kullanılmaya başlanmıştır. Dağlar av turizmine açılmış, türüne ender rastlanan Caabars gibi hayvanlar Birleşik Arap Emirliklerinden gelen Arap zenginlerin avı hâline gelmiştir. Hayvanların yaşama haklarının av uğruna ellerinden alınması romanda eleştirilir.

Romandaki bütün olaylar, Arsen'in Londra'da kaldığı otel ve Aydana'nın Heidelberg'e davet edilmesi ve orada sahneye çıkması, Heidelberg'deki parkta Arsen Samançin'in Aydana'ya *Kayıp Koluktu "Ebedî Gelin"* efsanesiyle projesini anlatması dışında Bişkek ile Tanrı dağlarında (Ala Too) gerçekleşir. Olaylar dağlarda son bulur ve herkes son sözünü orada söyler. Romanın başkahramanları Arsen Samançin ile Caabars'ın Ala Too'da kesişen kaderleri her varlığın dünyaya belirli bir vazife ile geldiğini ve ölümün bazen dünyada izler bırakmak gibi bir işlevinin olduğunu gösterir (Aydın, 2016: 140).

Metinde tasvir edilen en önemli kapalı mekânlardan biri Bişkek'teki Avrasya Restoran'dır. Burası akşamları canlı müziğin de olduğu bir sosyal mekândır. 90'lı yıllarda orduevi olarak kullanılan bu mekân, Avrupai tarzda tadilattan geçirilerek Restoran'a dönüştürülmüştür. Arsen Samançin'in bu mekâna uğradığı akşam, Aksu'daki altın madenlerinin Kanadalı ortaklarına burada bir akşam yemeği verilecektir. Avrasya Restoran'ın jeopolitik anlam taşıyan cıfcaflı adına da metinde vurgu yapılır (Aytmatov, 2016, s. 17-21).

Bu mekân metinde bir dönüşümün göstergesidir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dönemindeki orduevi müzikli bir restorana dönüştürülmüştür. Ayrıca burası Arsen Samançin'in terk etmeye zorlandığı (*metinde mekânın genel müdürü Oşondoy, Arsen Samançin'in bu geceki yemekte burada bulunmaması gerektiğinin kendisine iletildiğini dolayısıyla ona hesabı bile ödemedi mekânı terk etmesini söyler. Ancak Arsen Samançin gururu kırılan biri olarak hesabı son kuruşuna kadar ödeyerek mekândan ayrılır*) ve sevgilisi Aydana Samatova'nın sahne alacağı bir sosyal mekândır.

Romandaki mekânlar herhangi bir mekân olmaktan çıkar ve belli birtakım işlevler üstlenir. Ayrıca Bişkek'te gerçek bir Avrasya Cafe'nin olmasının hiçbir önemi yoktur.²

Metinde iki ana kahramanla ilişkili bir açık mekân vardır. Sürüden dışlanan Caabars oraya gidince huzur bulacağını hissetmektedir: "Oraya, canlı hayatın olmadığı, sadece yazın ve kısa süre için gidilebilen, hatta yüksekten uçan kuşların bile ulaşamadığı Üzengili Dağları'nın arasındaki yaylaya gitmeliydi. Jaabars'ı (Caabars) ısrarla dürtükleyen güç de bir türlü yatışmayan kederi de onu oralara sürüklüyordu. Bir zamanlar yaz aylarında kısa bir süre için oraya ulaşmıştı. Şimdi asıl trajedisi de eskiden mümkün olanın artık mümkün olmamasıydı." (Aytmatov, 2016, s. 30)

Arsen Samançin İngiliz gazeteciyle yaptığı konuşmada Üzengili Dağları'nda doğmuş olmaktan gurur duyduğunu söyler:

"Demek ki dağlar sizin üniversiteniz. Sizin buralarda her tarafta dağlar olduğunun farkına vardım. İşte orada, şu görünen sıradağlar."

"Tabii, ülkemiz dağlık. Ama benim doğduğum dağlar en yüksek ve uzakta olanı, zaten bu yüzden adı Üzengili. Yani bu zirveler gökyüzünün üzengileridir."

"Ne kadar güzel! Bu imge hoşuma gitti. İngilizcesi stirrup olacak. O zaman sizin dağlara 'Stirrup Dağları' diyebiliriz."

"Güzel! Kırgızcası da Stirrup Too! Üzengili Dağları. Hemşehrilerim gurur duyacak. Ben ise Üniversite asıllı olmaya karşı değilim, ama bu dağ kelimesini de eklerseniz...Çünkü üniversiteler de evrensel, küresel sorunlarla uğraşiyor." (Aytmatov, 2016, s. 38)

Metindeki önemli açık mekânlardan biri Almanya'nın Heidelberg kentindeki eski Heidelberg Parkı'dır.

"Aydana Samarova Heidelberg'deki eski kilisede konser vermişti. Protestan Almanlar kendi ibadet mekânlarını dünyevi işler için sunmayı bir onur olarak görürler. Yüzyıllarca semavi ezgiler için tahsis edilmiş kilisenin yüksek kubbeleri altında canlı müzik muhteşem bir şekilde yankılanıyordu. Aydana piyano ve org eşliğinde İtalyanca, Rusça ve Almanca şarkılar söylemişti. Birkaç şarkıyı da ana dili olan Kırgızca icra etmişti. Alkışlar uzun sürmüş, kilisenin sahnin (sahne olmalı) ve sıralarını dolduran seyircilerin gözleri nurani bir ışıkla parlamıştı." (Aytmatov, 2016, s. 55)

² Ebedî Gelin Dağlar Yıkıldığı Zaman Romanında 'Dubovy Park'ın bitişiğinde' bir Avrasya Restoran'dan söz edilmektedir. Dubovy Park'ın bitişiğinde böyle bir Avrasya Restoran yoktur. Anlatılan yerde ancak Kırgızistan'daki elitlerin gidebileceği bir Frunze Restoran vardır. Zaten Frunze Restoran bu adla iki yıl önce faaliyete başlamıştır.

Konserden sonra kaldıkları şato olarak tasvir edilen otelden Arsen Samançin'le sevgilisi Aydana Samarova eski Heidelberg Parkı'na gelmişlerdir. Burada Arsen Samançin, sevgilisine uzun uzun *Ebedî Gelin* efsanesinden söz etmiş ve bu efsaneyi bir operaya dönüştürme fikrini açmıştır.

Romanda Almanya'nın Heidelberg şehrinin ve oradaki eski yapıların, kilisenin seçilmesi anlamlıdır. Heidelberg bir kültür, sanat ve bilim kentidir ve burada geleneği temsil eden yapılar titizlikle korunmuştur. Heidelberg, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Almanya'nın savaştan yıkılmadan çıkmış olan ender kentlerinden biridir. Arsen Samançin'in sevgilisine anlattığı efsane de geleneksel bir metindir. *Ebedî Gelin* (Sardal Kız/ Kız Kayıp/Kayıp Koluktu) da bir metin olarak eskiyi temsil etmektedir. Böyle bir efsanenin anlatılması için Heidelberg Parkı deyim yerindeyse en uygun dekindur.

Romanda çok az geçen ve işlevsel bir nitelik taşımayan mekânlar vardır. Moskova romanda sadece bir kere Arsen'le Aydana'nın Bişkek'e dönüşleri dolayısıyla kullanılmıştır. Bunun gibi romanda Arsen Samançin Ürgenç'ten kalkan bir uçakla Çin'deki Kırgızların yaşadığı bölgeye gitmiştir. Arsen Londra'ya gitmiş ve orada bir İngiliz gazeteciyle memleketi üzerine konuşmuştur. Ancak romanda Londra ile ilgili Arsen'in oraya gidişi dışında hiçbir ayrıntı yoktur. Dolayısıyla Londra'nın tıpkı Moskova ve Ürgenç gibi işlevsel olmayan bir mekân olduğu söylenebilir.

Arsen'in herkes gibi bir özel yaşama mekânı, Bişkek'te yaşadığı bir daire vardır. Arsen'in dairesi özel bir mekândır. *Toolor Kulaganda* romanında Arsen yaşadığı dairenin yalnızca iç düzeni ile ilgili ayrıntılara yer verilmiştir:

"Dairenin her tarafına dağılmış gazeteleri ve okunmamış tüm dergileri toplayarak desteledi. Sonra dikkatlice aynanın ve özellikle açık kahverengi cilalı yüzeyinin tozunu sildi. Piyano güzel bir alet, hem de onun evindeki en değerli eşya; sadece evrensel bir müzik aleti olduğu için değil, Aydana onu çaldığı için... İki defa olmuştu bu. Akşam boyunca ve gece yarısına kadar çalmıştı." (Aytmatov, 2016, s. 86) Piyanoyu değerli kılan Aydana'nın onu çalmış olmasıdır. Arsen'e piyanonun Aydana'yı hatırlattığı metinden çıkarsanabilir. Ayrıca bu dairede Aydana ile Arsen'in hiç olmazsa iki defa bir araya geldikleri açıktır. Romanda bu buluşmaların sayısının azlığına gönderme yapılmıştır.

Arsen Samançin'nin amcası Bektur Samançin çok disiplinli eski bir kolhoz yöneticisidir. Perestroyka'dan sonra Mergen adlı bir av şirketi kurmuştur. Bu şirket farklı mevsimlerde Kırgızistan'a gelip avlanmak isteyen yabancı turistlere hizmet vermektedir. Haziran ayında Birleşik Arap Emirlikleri'nden bir grup zengin Arap turist gelip Tuyuk Car'daki dağlarda pars avlayacaktır. Arsen de Arap turistlere rehberlik hizmeti verecektir. Bunun için Arsen'in Bişkek'i bırakıp Tuyuk Car köyüne gitmesi gerekir.

Arsen Tuyuk Car'a gitmek için kendi Lada Niva marka cipini kullanır. Metinde birkaç kere onun arabasının markasına özellikle vurgu yapılır. Araba da bir insan için özel mekân olarak değerlendirilebilir. Lada Niva eskiyi, Perestroyka öncesi dönemi temsil eder. Ancak Arsen Samançin'in kafasının hayli karışık olduğu metinden anlaşılmaktadır. Arsen yolda arabasıyla ilerlerken Çin'den yola çıkan kamyonlarla karşılaşır.

Metinde Dastorkon Yaylası ile Oluya Ata Aeroport (Evliya Ata Havaalanı) Türkçe çeviride Avliyetepe Havaalanı olmuştur³ Metindeki bu mekânlar açık mekânlardır. Mergen Şirketi av için gelecek konukları özel uçaklarıyla bu havaalanına geleceklerdir.

Mergen şirketinde dört arkadaşıyla süreççi (çeviride *sürenci*) olarak çalışan Taştanafgan bir Afganistan gazisidir ve Arsen Samançin'in ilkokuldan sınıf arkadaşıdır. Taştanafgan veya Taşafgan de Arsen gibi Tuyuk Carlıdır. Bir akşam Taştanafgan, Saksığan ve arkadaşları Arsen'i yıllar önce okudukları ilkokula çay ve arak içmeye davet ederler.

Bu okulla ilgili ayrıntılar Arsen'in bakışına dayandırılmıştır: "Koridordan geçerken ve açık sınıflara bakarken Arsen'in dikkatini çeken şey, buraların epeydir bakımsız kalması, hiçbir tadilat, boya badana yapılmamasıydı. Değişen tek şey, belki de eski ahşap, açılır kapanır kapaklı kaba sıraların yerine yeni masa ve sandalyelerin konulmasıydı. Sanki yazı tahtaları da yeniydi. Taşafgan saatine baktı." (Aytmatov, 2016, s. 131)

Taştanafgan'ın Mergen Şirketi'nin misafiri olarak avlanmak için Tuyuk Car'a gelecek Arap zenginlerle ilgili niyeti kötüdür. Onları rehin alıp bunun karşılığında yüklü miktarda fidyeye (barımta) almayı hedeflemektedir. Ancak bu konuda Taştanafgan'ın, Arsen'in yardımına ihtiyacı vardır. Taştanafgan ve arkadaşlarında her türlü silah vardır. Taştanafgan ve arkadaşları Arsen'i tehdit edip korkutmaya çalışırlar. Arsen ikna olmasa da Taştanafgan'la arkadaşlarının planını kabul etmiş gibi davranmak zorundadır.

Tuyuk Car'da Arsen'in hayatına eski kütüphaneci ve amatör fotoğrafçı Eles girer. Eles yirmi beş yaşlarına genç ve hayat dolu genç bir hanımdır. Eles'in Tuyuk Car'da yaşayan hasta bir ablası vardır, onun için buradadır. Arsen'le Eles'in ilişkisi çok çabuk gelişir ve onlar Arsen'in "Niva" sıyla gittikleri derenin kenarında açık bir mekânda birlikte olurlar ve dünya başka bir dünyaya dönüşür.

SONUÇ

Aytmatov'un son romanında açık ve kapalı mekânlar vardır. Ancak metindeki açık mekânların, kapalı mekânlardan daha çok yer tuttuğu ve daha işlevsel olduğu söylenebilir. Özellikle dağlar bu metindeki en önemli açık mekânlardır. Hayvanların doğal yaşama alanı olan dağları Kırgızistan'a av turizmi için gelen zengin turistler hayvanlara dar etmektedir.

³ bk. ve krş. Çingiz Aytmatov, *Toolor Kulağanda Kayıp Koluktu*, çev. Burulkan Sadıkova-Cıparisa Cöküşova, Çingiz Aytmatov, altıncı tom, Bişkek 2008, s. 403 ve Cengiz Aytmatov, *Ebedî Gelin Dağlar Yıkıldığı Zaman*, s. 122.

Kırgızlar da buna para uğruna deyim yerindeyse çanak tutmaktadır. Bektur Ağa kurduğu Mergen Şirketi aracılığıyla da av turizmi için hizmet vermektedir. Bektur Samançin'in özellikle zengin Arap turistlerle ilgili tercümanlık hizmetleri için gazeteci yeğeni Arsen Samançin'e ihtiyacı vardır. Arsen Samançin amcasını kırmaz ve bu yeni iş için ablasıyla eniştesinin de yaşadığı Tuyuk Car'a gelir. Tuyuk Car'da Arsen birkaç sürprizle karşılaşır. Bunların başında sınıf arkadaşı Taştanafgan'la karşılaşması gelir. Taştanafgan'ın tavırları adıyla mütenasiptir. İkinci sürpriz Arsen'le Eles'in karşılaşmalarıdır. Arsen'e Aydana'dan sonra bavul ticareti yapan eski kütüphaneci, fotoğrafçı Eles ilaç gibi gelmiştir. Ancak Eles'in aşkı Arsen'in hayatta kalmasına yetmeyecek Arsen'in hayatı, romanın hayvan kahramanı Caabars'la birlikte Molataş Mağarası'nda son bulacaktır. Molataş Mağarası Üzengili Geçidi'ndedir.⁴

Caabars'ın ve Arsen'in ölümü nesli tükenmekte olan bir hayvanla bir gazetecinin ölümünden öte anlamlarla yüklüdür. Arsen nesli tükenmekte olan ve birtakım geleneksel değerleri savunan bir bağımsız gazetecidir. Caabars'la Arsen'in ölümleri, piyasa ekonomisinin, küreselleşmenin ve metindeki kötülerin zaferi anlamına gelir.

Coğrafya ve mekânla insan, hayvan ve bitkiler arasında sıkı bağlar vardır. Bir bakıma insanı üzerinde yaşadığı mekân şekillendirir. "İnsan hayatı 'bir annenin kucağıymışçasına' dünyaya yerleşebildiğimiz zaman başlar ve zenginleşir. Yaşamak evcilleşmeyi deneyimlemektir; insan olmak dünyayı eve dönüştürmek ve evreni yaşanabilir kılmaktır." (Bradatan, 2018, s. 71) Dolayısıyla insanın yaşadığı mekâna, vatanına sahip çıkması gerekir. Aytmatov'un son eserinde Kırgızlar üzerinde yaşadıkları mekâna bilmeden ihanet etmektedir. Bunun bütün Kırgızlar için olumsuz sonuçları olacaktır. Bundan kaçmak için Kırgızların yaşadıkları mekâna sahip çıkmaları beklenmektedir.

Şimdilik dağlar da dünya da yerindedir. Ancak yarın neler olabileceğini kimse kolayca kestiremez.

KAYNAKLAR

- Akmatov, Nurbek (2006). *Issık Köl Cer Suu Attarının Sözdüğü*. Karakol: Darhan Firması.
- Alp (Oral), Zeynep (2000). "Tahsin Yücel'in Komşular Öyküsünde Uzam". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt 17, Sayı: ", Ankara: s. 110.
- Aydın, Selma (2016). *Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁴ Metindeki Üzengili Geçidi Kırgızca kaynaklardan Üzöngü Kuuş olarak kaydedilmiştir. Üzöngü Kuuş İçki Tyen-Şan'daki Ceti Ögüz rayonunun aymagındaki öröndün atı. Tüştüğünön Kakşaal, tündüğünön Borkoldoy, Karlı-Too, Çığışınan Karlı Kır tooloru, batışınan Köbürgöntü aşuusu menen çekteşet. Uzunluğu 70-80 km, tuurası 2-5 km, deniz dengeelinen biyliktiği 2600-3800 m (20, 309). Cer kadimki attın Üzöngüsü sımal özgöçölöngöndüğü cana anın cogorku cağı kuuş bolgonduktan, Üzöngü Kuuş dep atalgan. NurbekAkmatov, *Issık-Köl Cer Suu Attarının Sözdüğü*, Karakol 2006: Darhan Firması, s. 159.

- Aytmatov, Cengiz (2016). *Ebedî Gelin Dağlar Yıkıldığı Zaman*. (çev. Prof. Dr. Ahmet Pirverdiođlu). Ankara: Elips Kitap Yayınları.
- Aytmatov, Çingiz (2008). *Toolor Kulaganda (Kayıp Koluktu)*. (çev. Burulkan Sıdıkova-Cıparısa Cöküşova, Çingiz Aytmatov). Bişkek: Altıncı Tom.
- Aytmatov, Çingiz (2009). *Toolor Kulaganda (Kız Kayıp)*, (çev. Samsak Stanaliev). Bişkek: "Turar", "Biyiktik".
- Bradatan, Costica (2018). *Fikirler İçin Ölmek*. (çev. Büşra Oğuz). İstanbul: Can Yayınları.
- Reeves, Hubert (2001). *Boşluk Bakışının Biçimini Alıyor*. (çev. Kurtuluş Dinçer). Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Yücel, Tahsin (1979). *Anlatı Yerlemleri*. İstanbul: Oda Yayınları.